

MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv

KATOLICKIE SZKOŁY I UNIWERSYTETY OŚRODKAMI FORMACJI KATOLIKÓW ŚWIECKICH

Społeczna natura osoby i fakt jej bytowania wspólnie z innymi sprawia, że każdy człowiek świadomie lub nieświadomie wpływa na kształtowanie osobowości i poglądów innych ludzi. Niektóre relacje międzyludzkie układają się w pewne trwałe wzorce, co pozwala mówić o środowiskach wychowawczych, w których międzyosobowe wpływy są bardzo ważne dla rozwoju osoby¹. Szczególnego znaczenia w procesie formacji nabiera środowisko społeczne, czyli zespół czynników rzeczowych i osobowych, tworzących się w efekcie współżycia i współdziałania ludzi, które wpływają na ich poczucie tożsamości².

Istotna rola, jaka w procesie formacji przypisywana jest środowisku, wynika z faktu, że składa się ono z wielu elementów, ściśle ze sobą powiązanych. Stałe przebywanie osoby w danym środowisku sprawia, że elementy tego środowiska oddziałują na niego regularnie i przez dłuższy czas. Rezultat oddziaływania środowiska na formowaną osobę zależy oczywiście od przemyślanych i planowo wykorzystanych możliwości, jakie ono stwarza, oraz od postawy samych osób wychowywanych do tego środowiska³.

Podjmując zagadnienie środowisk, w których dokonuje się formacja katolików świeckich, Jan Paweł II pisze o osobach i wspólnotach, będących współpracownikami Boga-Wychowawcy, których zadaniem jest integralna i spójna formacja świeckich (ChL 61). Środowiska formacyjne są więc

Dr hab. MAREK FIAŁKOWSKI OFMConv – adiunkt Katedry Teologii Pastoralnej Szczegółowej KUL; adres do korespondencji: Klasztor Franciszkanów – Dom Studiów bł. J. Dunsza Szkota, ul. Parysa 40, 20-712 Lublin; tel. 81 526-75-60; e-mail: jdszkot@kul.lublin.pl; www.lublin.franciszkanie.pl

¹ A. R y n i o. *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*. Lublin 2004 s. 229.

² H. W r o ń s k a. *Katecheza a małe grupy szkolne i parafialne. Studium pastoralno-katechetyczne*. Lublin 2007 s. 104.

³ A. L e p a. *Parafia wielkowiejska jako środowisko wychowawcze*. W: *Dziś i jutro parafii*. Red. A. Lepa. Łódź 1991 s. 10-11.

czymś więcej niż tylko środowiskami w rozumieniu socjologicznym. Mają to być wspólnoty o ściśle określonych celach i relacjach interpersonalnych. Ważna rola w dziedzinie formacji katolików świeckich przypada katolickim szkołom i uniwersytetom. Ich wpływ na formację zależy od świadectwa życia nauczycieli i wychowawców, ich kompetencji i współpracy oraz autonomii nauki i wolności w dziedzinie wychowania (ChL 62).

1. SZKOŁA MIEJSCEM INTEGRALNEJ FORMACJI KATOLIKÓW ŚWIECKICH

Dokument Kongregacji Nauczania Katolickiego pt. *Szkoła katolicka* określa szkołę „jako miejsce integralnej formacji osoby, poprzez systematyczną i krytyczną asymilację kultury”⁴. Szkoła katolicka realizuje podobne cele jak szkoła publiczna. Tak jak inne szkoły, szkoła katolicka zdąża do prawdziwie ludzkiej formacji dzieci i młodzieży (DWCH 8). Tym, co wyróżnia szkołę katolicką, jest jej zakorzenienie w chrześcijańskiej wizji rzeczywistości i odnoszenia się do wyższej i transcendentnej pedagogii Jezusa Chrystusa-Nauczyciela⁵. Szkołę można uznać za katolicką, jeśli jest kierowana przez kompetentną władzę kościelną lub kościelną osobę prawną publiczną albo została uznana za szkołę katolicką przez władzę kościelną (KPK kan. 803 § 1). Ponadto w katolickiej szkole nauczanie i wychowanie powinny opierać się na zasadach chrześcijańskiej doktryny, wykładowcy zaś muszą odznaczać się zdrową nauką i prawością życia (KPK kan. 803 § 2)⁶.

Każda szkoła w swojej posłudze na rzecz wychowania młodego pokolenia powinna spełniać dwa główne zadania: nauczania i wychowywania. Pierwsze zadanie dotyczy wyposażenia dzieci i młodzieży w specyficzny system pojęć i wiedzy potrzebny w wykonywaniu pracy i w codziennym życiu, na drugie zadanie zaś składa się kształtowanie przekonań, norm moralnych oraz zasad życia społecznego. Oba wspomniane zadania są integralnie ze sobą powiązane⁷.

⁴ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Szkoła katolicka*. W: *Posoborowe prawodawstwo kościelne. Dokumenty prawno-liturgiczne*. Red. E. Szafranski. T. 11 z. 1. Warszawa 1980 nr 26.

⁵ R y n i o. *Integralne wychowanie* s. 251.

⁶ *Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu*. W: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*. Warszawa-Poznań 2001 nr 11, 14; zob. P. W a w r z y Ń c z a k. *Założenia formalne i organizacyjne szkoły katolickiej*. „Seminare” 12:1996 s. 268.

⁷ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia*. W: Rada Szkół Katolickich. *Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej*.

Szkoła katolicka jest miejscem kształtowania umysłu i zdobywania wykształcenia. Służy temu przekazywanie odpowiednich informacji, rozwijanie zdolności intelektualnych, fizycznych i manualnych. Proces kształcenia w szkole katolickiej powinien dokonywać się na jak najwyższym poziomie przy równoczesnym budowaniu środowiska, w którym młody człowiek spotyka się z szacunkiem niezależnym od swoich zdolności i możliwości intelektualnych. Według nauczania Soboru Watykańskiego II każda szkoła, także katolicka, winna kształtować władze umysłowe człowieka, rozwijać zdolność wydawania prawdziwych sądów, wprowadzać w dziedzictwo kulturowe, kształcić poczucie wartości, przygotowywać do życia zawodowego i kształtować postawy wzajemnego zrozumienia i współżycia (DWCH 5). Szkoła katolicka jednak nie może ograniczać się wyłącznie do dostarczania młodemu człowiekowi informacji z różnych dziedzin wiedzy, ale musi stworzyć warunki sprzyjające harmonijnemu rozwojowi wszystkich wymiarów jego osobowości⁸.

W wyniku współczesnych przemian pojawia się tendencja sprowadzania szkoły wyłącznie do roli narzędzia w rękach struktur produkcyjno-ekonomicznych, ideologii i kalkulacji politycznych, które zaciemniają jej funkcję wychowawczą. Tymczasem każda szkoła winna stawać się miejscem integralnej formacji młodych pokoleń⁹. Pełne wychowanie musi uwzględniać wszystkie aspekty życia człowieka. Szkoła zatem nie może jedynie kształcić lecz troszczyć się o pełny rozwój człowieka i danych mu przez Boga predyspozycji. W szkole katolickiej młody człowiek ma osiągnąć autentyczną i pełną dojrzałość, odpowiadającą jego ludzkiej godności. Obok zdolności intelektualnych ważne jest zwrócenie uwagi na rozwój fizyczny, emocjonalny i duchowy. Konieczne jest także kształtowanie postawy odpowiedzialności za swoje postępowanie oraz przygotowanie do życia w rodzinie i w społeczeństwie, tak aby wychowanek mógł twórczo i w pełni włączyć się w życie otaczającego go świata. Szkoła katolicka jako środowisko

Szkoła katolicka u progu Trzeciego Tysiąclecia. Częstochowa 1998 nr 9-10; zob. A. Potocki. *Polska szkoła na pątniczym szlaku Jana Pawła II*. „Ateneum Kapłańskie” 83:1991 nr 495-496 s. 269-272.

⁸ Zob. Jan Paweł II. *Wychowanie młodego pokolenia zadaniem wszystkich. Przemówienie do uczestników europejskiego sympozjum pt. „Wyzwania edukacji”*. 3 VII 2004. „Pedagogika Katolicka” 1:2007 nr 1 s. 97-98; tenże. *Zadania szkoły katolickiej dzisiaj. Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu Katolickich Szkół Europy*. 28 IV 2001. „Pedagogika Katolicka” 1:2007 nr 1 s. 98-99; Rynio. *Integralne wychowanie* s. 246-251.

⁹ Zob. Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole. Refleksje i wskazania*. Poznań 2003 nr 31.

formacji dostarcza młodemu człowiekowi zasad moralnych i wartości, które służą rozwojowi wszystkich wymiarów jego osobowości¹⁰.

W środowisku, które tworzy szkoła katolicka, młody człowiek może odkryć własną tożsamość i właściwie odczytać autentyczne potrzeby i pragnienia swojego serca, np. głód autentycznych wartości, uczciwość, miłość, wierność, prawda, szczęście itp. Autentyczna formacja dokonuje się wówczas, gdy szkoła katolicka przedstawia jasne propozycje realizacji tych pragnień, chroniąc je przed deformacją lub tylko częściowym zaspokojeniem. Chodzi także o uczenie właściwego korzystania z wolności, kierowanie się solidarnością i postawą pomocy innym, przewyżając w ten sposób nadmierny indywidualizm, rywalizację i obojętność¹¹.

Każdą szkołę, w tym także szkołę katolicką, można potraktować jako swoisty mikrokosmos, w którym tworzy się podstawy do odpowiedzialnego przeżywania makrokosmosu, jakim jest społeczeństwo. Stawia to przed formacją wyzwanie do przekazania uczniom elementów koniecznych do rozwijania wizji międzykulturowej, którą przeniknięte jest współczesne społeczeństwo. Chodzi więc o ukazanie komunii między ludami, rasami i kulturami, przepojonej świadomości szacunku i wzajemnego ubogacenia, które prowadzą do autentycznego dialogu i budowania pokoju¹².

Cechą wyróżniającą, a zarazem określającą szkołę katolicką jest chrystocentryzm. Osoba i działalność Jezusa Chrystusa winny przenikać całe nauczanie i wychowanie szkoły katolickiej. Odbywa się to poprzez głoszenie wychowankom Chrystusa i prowadzenie ich do życia zgodnego z Jego nauką. W szkole katolickiej źródłem inspiracji i cechą, która wyróżnia jej działalność formacyjną jest odniesienie do ukazanej w Ewangelii pedagogii Jezusa Chrystusa, prawdziwego Nauczyciela¹³.

Szkoła katolicka podejmuje formację chrześcijańską włączoną w cały proces nauczania i wychowania szkoły. Nie domaga się przyjęcia wiary, lecz szanując wolność sumienia każdego z uczniów stwarza warunki służące otwarciu się na Boga i dojścia do osobistego i świadomego wyboru wiary oraz podjęcia zobowiązań płynących z chrztu (zob. CT 69). Każda katolicka instytucja oświatowa jest – zadaniem Benedykta XVI – miejscem, gdzie

¹⁰ Jan Paweł II. *Rola szkoły w wychowaniu. Przemówienie w Castel Gandolfo. 13 IX 1998.* „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 20:1999 nr 1 s. 54; R y n i o. *Integralne wychowanie* s. 245-250.

¹¹ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole* nr 18-19, 46.

¹² Tamże nr 43-44, 65, 79; zob. T. Z a s ę p a. *Szkoła katolicka w XXI wieku.* W: *Szkoła katolicka w XXI wieku.* Red. T. Zasępa. Lublin 2003 s. 15-18.

¹³ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Szkoła katolicka* nr 33-34.

powinno spotkać się Boga żywego, który w Jezusie Chrystusie objawia swą przeobrażającą miłość i prawdę. Formacja podejmowana w szkole katolickiej winna znaleźć odzwierciedlenie w kościelnym życiu wiarą¹⁴. Prowadzi ona do umiejętności życia i głoszenia Ewangelii w konkretnym miejscu i kulturze, w jakich żyją uczniowie. Tak uformowani młodzi ludzie będą w przyszłości zdolni oddać swoje najlepsze zdolności dla dobra społeczeństwa i Kościoła. Szkoła katolicka stwarza zatem atmosferę przenikniętą duchem wolności i miłości, dopomagając młodzieży w rozwijaniu własnej osobowości przy jednoczesnym wzrastaniu według nowego stworzenia, którym stała się przez sakrament chrztu (DWCH 8).

Szkoła katolicka jest uprzywilejowanym miejscem wychowania do dojrzałości wiary. Proponując wszechstronny rozwój człowieka, równocześnie ma na uwadze ostateczny cel człowieka, jakim jest zbawienie. Szkoła powinna być zainteresowana całą osobą, nie pomijając jej wiecznego przeznaczenia. Pozwala to na ukształtowanie światopoglądu zgodnego z Ewangelią, prowadzi do pogłębienia osobistego kontaktu wychowanka z Bogiem, umożliwia wypracowanie syntezy wiary, kultury i życia, przygotowuje wychowanków do zgodnych z sumieniem wyborów życiowych i ułatwia im realizację powołania w Kościele i świecie. Będąc środowiskiem życia chrześcijańskiego i szkołą cnót, jest zdolna wychować chrześcijan, którzy będą wzorowymi obywatelami, zdolnymi wnieść wkład swojej inteligencji i kompetencji w budowanie cywilizacji miłości. Zadaniem szkoły katolickiej jest przekazywanie chrześcijańskiego przesłania i związanych z nim wartości, które kształtują ludzkie postawy i decyzje¹⁵.

Środowisko szkoły katolickiej powinno dostarczyć młodemu człowiekowi motywacji do dokonania ważnych wyborów życiowych. Atmosfera wiary, ukazywanie wartości duchowych i ich prymatu nad wartościami materialnymi, akcent na moralność i budowanie wspólnoty, poszukiwane prawdy i kształtowanie sumienia umożliwiają właściwe rozeznanie swojego powołania. Ważne jest zatem ukazywanie wychowankom różnorodnych form realizowania życiowego powołania, tak aby – przy uszanowaniu ich wolności – przyczynić się do odczytania wezwania Chrystusa kierowanego do poszczególnego człowieka¹⁶.

¹⁴ Benedykt XVI. *Wychowawcy katoliccy świadkami nadziei. Przemówienie do wychowawców katolickich w Waszyngtonie. 17 IV 2008.* „Wiadomości KAI” 27 IV 2008 nr 17 s. 35-36.

¹⁵ Zob. Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia* nr 11, 12, 14.

¹⁶ Jan Paweł II. *List na Światowy Dzień Modlitw o Powołania „Wkład świeckich w dzieło powołań”.* 11 II 1987. W: *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II.* Red. J. Jękot, P. Słabek. T. II. Kraków 1998 s. 461.

2. RODZICE, NAUCZYCIELE I WYCHOWAWCY PODMIOTEM FORMACJI W SZKOLE

Szkoła służy pomocą dla rodziców w wypełnianiu ich obowiązku wychowania dzieci (KPK kan. 796 § 1), a jej skuteczność oddziaływania zależy w dużej mierze od znajomości wychowanka i kontaktu z jego rodziną. Praca wychowawcy i rodziny musi przebiegać w tym samym kierunku, co wyraźnie postuluje konieczność kontaktu i współpracy rodziny i szkoły¹⁷. Szkoły mają opierać nauczanie i wychowanie na uniwersalnych wartościach humanistycznych oraz czerpać z rodzimej historii i tradycji ojczyści. Kierunek wychowania szkoły należy uzgodnić z wolą rodziców, którzy ponoszą odpowiedzialność za wychowanie swoich dzieci. Rodzice mają także prawo wyboru szkoły lub innych środków niezbędnych do kształcenia dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (DWCH 6). Rodzice katolicy winni w miarę możliwości posyłać dzieci do szkół katolickich oraz popierać ich powstawanie i rozwój, a ci, których dzieci uczęszczają do innych szkół, winni domagać się wychowania zgodnego zasadami z chrześcijańskimi¹⁸. Szkoła katolicka jako miejsce, gdzie respektuje się prawa rodziców do wychowania, równocześnie powinna stawać się przestrzenią współdziałania rodziców w prawdziwie religijnej formacji dzieci. Chodzi o nawiązanie odpowiednich relacji i aktywne włączenie rodziców w życie tej instytucji oraz uświadamianie im odpowiedzialności za wychowanie swoich dzieci¹⁹.

Szczególną rolę w szkole katolickiej, będącej środowiskiem formacji katolików świeckich, odgrywają nauczyciele i wychowawcy, którym rodzina i Kościół powierzają dzieło wychowania młodych ludzi. Nie mogą oni być tylko przekazicielami wiedzy, lecz muszą podjąć trud wychowania młodego człowieka. Wychowawca w szkole katolickiej ma za zadanie integralne kształtowanie osoby ludzkiej, stwarzając odpowiednie warunki dla jej rozwoju. Przekazywanie wiedzy należy łączyć z umiejętnością praktycznego jej zastosowania w życiu. Najbardziej skuteczną wydaje się metoda dialogu z uczniami, poprzez który kształtuje się odpowiednie postawy i uczy war-

¹⁷ Zob. H. Stawniak, P. Wawrzyńczak. *Wychowawca w szkole katolickiej*. „Seminare” 16:2000 s. 269-271.

¹⁸ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *List okólny do przewodniczących Konferencji Episkopatów o nauczaniu religii w szkole*. „Wiadomości KAI” 15 XII 2009 nr 46 nr 3-4, 11, 19.

¹⁹ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole* nr 47.

tości. Niezbędny jest wówczas odpowiedni przykład życia nauczyciela i wychowawcy, zawodowa uczciwość i kompetencje, wysoki poziom intelektualny i moralny, budzenie inicjatyw oraz współdziałanie wychowanków w procesie formacji. Nauczyciel powinien uczynić wszystko, co możliwe, aby wychowankowie rozwijali wszystkie zdolności, uczyli się samodzielności, odpowiedzialności i zdolności wyboru. Wychowawca w szkole katolickiej to człowiek, który wypełnia swoją misję w Kościele, realizując swoje powołanie we wspólnotowej strukturze szkoły. Wymaga to od niego utrzymania najwyższego poziomu kwalifikacji zawodowych, apostołskiego promieniowania wiary, przekazywania kultury i wcielania w życie pedagogii osobistego kontaktu z uczniem²⁰.

Nauczyciel pełni w szkole katolickiej funkcję ewangelizacyjną, dlatego powinien być autentycznym świadkiem wiary, którą konsekwentnie realizuje w swoim życiu. Zdaniem Benedykta XVI wychowanie jest apostołstwem, co wymaga od nauczyciela jasnego i dokładnego zrozumienia szczególnej natury i roli wychowania katolickiego. Nauczyciele powinni być gotowi do zaangażowania wspólnoty szkolnej w dzieło budowania harmonii między wiarą, życiem i kulturą²¹.

Misja wychowawcza w szkole katolickiej urzeczywistnia się między wieloma podmiotami: uczniami, rodzicami, nauczycielami, katechetami i innym personelem. Jej skuteczność zależy od umiejętności budowania wspólnoty między nimi, opartej na wzajemnym zaufaniu i ścisłej współpracy. Taka wspólnota gwarantuje budowanie środowiska życiowego, w którym wartości są przekazywane za pośrednictwem autentycznych relacji między poszczególnymi członkami tej wspólnoty. Wspólnota nauczycieli, wychowawców i innych pracowników szkoły podejmujących swoje obowiązki w duchu chrześcijańskim pomaga uczniom w rozbudzeniu wiary. Konieczna jest także miłość wobec wychowanków, przejawiająca się w traktowaniu każdego ucznia indywidualnie, z uwzględnieniem środowiska rodzinnego, osobistej historii i zainteresowań. Pozwala to odkryć i rozwinąć talenty poszczególnych osób oraz rozbudzić w nich odpowiedzialność za własną formację. Stawia to przed nauczycielami i wychowawcami wymaganie prawdziwego poświęcenia się dla innych, które czyni z każdej szkoły, a zwłaszcza ze szkoły katolickiej środowisko, w którym wzrost intelektualny zostaje zhar-

²⁰ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*. Poznań 1986 nr 24; Stawniak, Wawrzyńczak. *Wychowawca w szkole katolickiej* s. 254-256.

²¹ Benedykt XVI. *Wychowawcy katoliccy świadkami nadziei* s. 37.

monizowany ze wzrostem duchowym, religijnym, emocjonalnym i społecznym²².

O wysoki poziom nauczycieli i ich staranne przygotowanie, a także właściwy dobór powinni zadbać, obok państwa i kierownictwa szkoły, także rodzice, realizując tym samym postulat współuczestnictwa i zaangażowania w życiu i programie wychowawczym szkoły, do której uczęszczają ich dzieci. Wyrazem tego współdziałania jest także nawiązanie serdecznych i regularnych kontaktów z nauczycielami i kierownictwem szkoły oraz szacunek dla nich samych i dla ich trudnej pracy²³.

3. UNIWERSYTET ŚRODOWISKIEM WIELOWYMIAROWEJ FORMACJI KATOLIKÓW ŚWIECKICH

Adhortacja apostolska *Christifideles laici* uważa uniwersytety za uprzywilejowane miejsca budowania kultury, w których nie może zabraknąć twórczej obecności katolików świeckich (zob. ChL 44). Są one także ważnym środowiskiem formacji chrześcijańskiej katolików (ChL 62). Uniwersytety są ośrodkami twórczej pracy i promieniowania wiedzy, który służy dobru całej ludzkości. Zajmują się one badaniami naukowymi oraz formacją studentów, którzy z własnej woli towarzyszą swoim nauczycielom, złączeni z nimi gorliwym poszukiwaniem prawdy, bezinteresownym przekazywaniem jej innym oraz miłością wiedzy. Wspólnota akademicka, działając w sposób ściśle naukowy i krytyczny przyczynia się do ochrony godności ludzkiej oraz dziedzictwa kulturowego ludzkości poprzez prace badawcze, dydaktykę i rozmaite usługi świadczone na rzecz społeczności lokalnej, krajowej i międzynarodowej²⁴. Uniwersytety są organicznie związane z wielokierunkowym systemem uprawiania i upowszechniania nauki, gdzie człowieka uczy się samodzielnie myśleć. Cechą charakterystyczną uniwersytetów jest uprawianie poznania uniwersalnego²⁵.

²² Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole* nr 41, 61; R y n i o. *Integralne wychowanie* s. 254.

²³ *Karta Praw Rodziny*. „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 1983 nr 10 art. 5b s. 10; P a w e ł VI. *Wychowawcza misja rodziny i szkoły. Przemówienie na Anioł Pański 30 XII 1973*. „Chrześcijanin w świecie” 6:1974 nr 3 s. 55-56.

²⁴ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* o uniwersytetach katolickich. „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 11:1990 nr 10-11 nr 1-2, 12; zob. A. Dębniński. *Zadania katolickiego uniwersytetu w świetle uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego*. W: *Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce. Materiały z ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 24 X 2001 r. w Lublinie*. Red. S. Tymosz. Lublin 2001 s. 101-102.

²⁵ R y n i o. *Integralne wychowanie* s. 255.

Jak podkreśla Jan Paweł II, katolickie uniwersytety wypełniają zadania wspólne wszystkim uniwersytetom. Zajmują się nauczaniem i badaniami oraz prowadzą działalność usługową na rzecz społeczeństwa. Uniwersytety katolickie są miejscem, w którym naukowcy posługują się metodami właściwymi każdej dyscyplinie naukowej i poprzez zgłębianie rzeczywistości przyczyniają się do wzbogacenia ludzkiej wiedzy. Mają jednak instytucjonalny obowiązek odwoływać się w swojej działalności do inspiracji i światła Ewangelii²⁶. Uniwersytety te dążą do publicznej, stałej i powszechnej obecności myśli chrześcijańskiej w wysiłku społeczeństwa skierowanym ku rozwijaniu nauki i kultury²⁷. Uniwersytety katolickie utrzymują więź z Kościołem, czego wyrazem jest wierność Kościołowi, uznanie jego nauczycielskiego autorytetu i stosowanie się do wskazań Kościoła w dziedzinie wiary i moralności, a członkowie społeczności uniwersytetu katolickiego są wezwani do osobistej wierności Kościołowi (zob. KPK kan. 810)²⁸.

Według Konstytucji apostołskiej *Ex corde Ecclesiae* uniwersytety katolickie winny budować autentyczną wspólnotę ludzką, ożywioną duchem Jezusa Chrystusa. Źródłem jedności członków uniwersytetu jest wspólne poświęcenie się prawdzie, wizja godności osoby i orędzie Chrystusa, nadające uniwersytetowi szczególny charakter. Społeczność uniwersytetu powinna być ożywiona duchem wolności, braterskiej miłości, wzajemnym szacunkiem, szczerym dialogiem i poszanowaniem każdej osoby ludzkiej. Wymaga to kompetencji, powagi badań i nauczania połączonych z uznawaniem wartości i godności człowieka oraz jego relacji do Boga i świata²⁹.

Podstawową misją uniwersytetu jest nieustanne poszukiwanie prawdy poprzez badania naukowe oraz przechowywanie i przekazywanie wiedzy służącej dobru społeczeństwa³⁰. Rodzi to konieczność postawy służebnej wobec

²⁶ Jan Paweł II. Konstytucja apostołska *Ex corde Ecclesiae* nr 27-28; zob. W. Granat. *Uniwersytet katolicki w świetle uchwał Soboru Watykańskiego II*. „Zeszyty Naukowe KUL” 11:1968 nr 3-4 s. 19, 29.

²⁷ Jan Paweł II. Konstytucja apostołska *Sapientia Christiana* o uniwersytetach i wydziałach kościelnych. W: Jan Paweł II. *Nauczanie papieskie*. T. II, 1. 1979 (styczeń-czerwiec). Red. E. Weron, A. Jaroch. Poznań–Warszawa 1990 nr 2; zob. Benedykt XVI. *Rola uniwersytetów w Europie trzeciego tysiąclecia. Przemówienie do uczestników seminarium zorganizowanego przez Kongregację Edukacji Katolickiej 1 IV 2006*. „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 27:2006 nr 8 s. 21-22.

²⁸ Zob. W.J. Richardson. *The University and Christian Formation*. W: *The Catholic University. A Modern Appraisal*. Ed. N. G. McCluskey. Notre Dame–London 1970 s. 190-192.

²⁹ Jan Paweł II. Konstytucja apostołska *Ex corde Ecclesiae* nr 21.

³⁰ Tamże nr 30; zob. A. Szostek. *Nauka – sumienie – moralność*. „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 22:2001 nr 10 s. 15-16.

prawdy, którą pracownicy uniwersytetu mają odkrywać, kierując się prawym sumieniem. Uniwersytet katolicki jest szczególnie odpowiedzialny za poszanowanie prawdy w uprawianiu nauki i jej przekazywaniu. Tym, co go wyróżnia, jest wspólne poszukiwanie całościowej prawdy o człowieku i świecie oraz odpowiedzialność za całą prawdę. Chodzi także o wysiłek przeciwstawienia się fragmentaryczności poznania, która rozbija wewnątrznie osobę przyswajającą sobie wiedzę z różnych, często niezwiązanych ze sobą dziedzin³¹.

Uniwersytet katolicki jest częścią społeczności ludzkiej, dlatego w swoich badaniach powinien podejmować współczesne problemy. Powinien rozwinąć w młodym człowieku umiejętność osobistej refleksji nad współczesnymi wyzwaniami i zachęcać go do budowania lepszego i bardziej ludzkiego świata. Chodzi tu o autentyczny rozwój kultury, sprzyjającej człowiekowi i przekazywanie jej przyszłym pokoleniom. Uniwersytet katolicki, dysponując siłą moralną, winien występować w obronie sprawiedliwości i prawa. Powinien także głosić prawdy niewygodne, docierając do korzeni i przyczyn problemów obecnych czasów, zwracając uwagę na ich aspekt etyczny i moralny³².

Wszystkie dokonania uniwersytetu katolickiego mają służyć dobru osoby ludzkiej. Każdego człowieka trzeba traktować jako autentyczny cel sam w sobie – jest to podstawowe zadanie wszelkiego ludzkiego działania, także w dziedzinie formacji³³. Wymaga to uwzględnienia w badaniach naukowych wymiaru moralnego, duchowego i religijnego. Uniwersytet katolicki powinien zatem stawać się miejscem dialogu kultury, nauki i wiary, któremu przyświeca wspólny cel, jakim jest służba człowiekowi. Zdaniem Jana Pawła II religia i nauka są częściami szeroko pojętej kultury, podejmując zatem w ich obrębie dialog, należy skupić się na zagadnieniach moralnych i antropologicznych, pozbywając się uprzedzeń, podejrzliwości i rywalizacji³⁴. Uni-

³¹ Jan Paweł II. *Wymiar moralny studiów i poszukiwań naukowych. Przemówienie do uczestników Międzynarodowego Kongresu „Univ’80”*. 1 IV 1980. W: Jan Paweł II. *Nauczanie papieskie*. T. III, 1 1983 (styczeń-czerwiec). Red. E. Weron, A. Jarocho. Poznań 1985 s. 322; zob. J. Stala. *Uczyć prawdy i w prawdzie. Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu*. W: *W Trzecie tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*. Red. W. Lechowicz. Tarnów 2002 s. 39; S. Kunowski. *Rola uniwersytetów katolickich w historii nauki i oświaty*. „Zeszyty Naukowe KUL” 11:1968 nr 3-4 s. 44-45.

³² Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* nr 32, 34.

³³ Tenże. *Misja uniwersytetu wobec osoby ludzkiej. Spotkanie z przedstawicielami wszystkich uniwersytetów Szwecji*. Uppsala 9 VI 1989. W: *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*. Red. S. Urbański. T. 2: (1989-1999). Warszawa 2000 s. 51.

³⁴ Tenże. *Nowe przymierze między Kościołem a kulturą. Przemówienie w Wilnie*. 5 IX 1993. „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 14:1993 nr 12 s. 16-19; zob. J. Dyduch. *Postannictwo uniwersytetów w świetle dokumentów kościelnych*. „Prawo Kanoniczne” 38:1995 nr 1-2 s. 79-83.

wersytet katolicki winien łączyć formację naukową z formacją moralną i chrześcijańską, co prowadzi do syntezy wiary, rozumu i kultury. Każda interpretacja wiedzy i kultury, ignorująca lub pomijająca element duchowy człowieka, dążenie do pełni bytu i pragnienie prawdy i absolutu, nie zaspokoi jego najgłębszych oczekiwań³⁵. Uniwersytet katolicki zgłębia zatem bogactwo Objawienia i natury, tak by połączony wysiłek rozumu i wiary pozwolił ludziom osiągnąć pełnię własnego człowieczeństwa, stworzonego na obraz i podobieństwo Boże (zob. Rdz 1, 26-27) i odkupionego przez Chrystusa. Prowadzi to do spotkania bogactwa orędzia Ewangelii z rozległymi dziedzinami wiedzy i kultury³⁶. Gdyby uniwersytet katolicki zamknął się na wymiar transcendentny zdradziłby swoją misję.

Jak podkreśla Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* poprzez uniwersytet katolicki ludzie świeccy mogą odgrywać ważną rolę w Kościele. To właśnie oni w większości uniwersytetów katolickich są głównymi członkami społeczności akademickiej, podejmują w nich odpowiedzialne obowiązki i funkcje kierownicze. Spełniają w ten sposób zadanie twórczej obecności w tym uprzywilejowanym miejscu kultury, a od ich kompetencji i zaangażowania zależy przyszłość katolickich uniwersytetów³⁷. Uniwersytet katolicki, czerpiąc inspiracje z chrześcijańskich zasad, przygotowuje ludzi do podjęcia chrześcijańskiego powołania i pełnienia w przyszłości odpowiedzialnych funkcji w Kościele. Chodzi o takie przygotowanie, które osobom znającym i rozumiejącym zagadnienia teologiczne oraz wyzwania współczesnego świata pozwoli w przyszłości podjąć zadania apostolskie. Istotne jest również, że przekazując Kościołowi wynik swych badań, uniwersytet może być pomocny w rozeznaniu problemów współczesnego świata i adekwatnej reakcji Kościoła na te wyzwania. Uniwersytet katolicki pomaga Kościołowi w lepszym poznaniu różnych kultur, co pozwala w bardziej zrozumiałym sposób przekazywać wiarę w określonym kontekście kulturowym, sprzyjając dialogowi między Kościołem a światem. Działalność katolickich

³⁵ Zob. Benedykt XVI. *Misją uniwersytetów katolickich jest propagowanie nowej syntezy humanistycznej. Przemówienie do wykładowców i studentów rzymskich uczelni papieskich i uniwersytetów katolickich. 19 XI 2009.* „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 31:2010 nr 2 s. 27-29; Rynio. *Integralne wychowanie* s. 257; G.D. O'Brien. *The Idea of a Catholic University.* Chicago-London 2002 s. 196-197.

³⁶ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* nr 5-6 ; zob. A.L. Szafrański. *Koncepcja uniwersytetu katolickiego.* W: *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni.* Red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński. Lublin 1992 s. 34-38.

³⁷ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* nr 25.

uniwersytetów pozwala także Kościołowi, poprzez dyskusję i dialog, rozpowszechnianie chrześcijańskich poglądów i publikację wyników swoich badań, w znaczący sposób oddziaływać na współczesną kulturę przez przyswajanie, pogłębianie i wszczepianie w kulturę myśli chrześcijańskiej³⁸.

Uniwersytet katolicki jest miejscem, w którym spotykają się profesorowie i studenci, zespoleni wspólnym celem i zadaniem. Spotkanie to nie może ograniczać się do przekazywania wiedzy, ale ma służyć kształtowaniu osobowości, wychowywać do życia chrześcijańskiego i uczyć poszukiwania prawdy. Nauczyciel akademicki musi zatem nieustannie rozwijać swoje kwalifikacje, aby sprostać powołaniu do bycia świadkiem i pedagogiem autentycznego życia chrześcijańskiego. Ma on prowadzić studentów do harmonijnego łączenia specjalistycznej wiedzy zawodowej z wysokim poziomem kultury humanistycznej (zob. EiE 59). Wiąże się to z wysiłkiem poszukiwania prawdy, rozwijania zdolności ducha do kontemplacji i kształcenia zmysłu moralnego, społecznego i religijnego, tak aby przygotować studentów do przyjęcia stylu życia autentycznie chrześcijańskiego³⁹.

Studenci i pracownicy uniwersytetu katolickiego mają być poszukiwaczami prawdy, a poprzez wytrwałe dążenie do wiedzy służyć całej ludzkości. Muszą przy tym unikać uwikłania w zależności od dominujących współcześnie sił przemysłowo-ekonomicznych, które domagają się szybkich wyników potrzebnych jedynie do zagwarantowania technicznego i zawodowego przygotowania specjalistów. Odbywa się to kosztem osobowej formacji studentów, której brak nie pozwala im rozpoznać sensu życia i wartości, a także niesie ryzyko zamknięcia się pracowników uniwersytetu we własnej dziedzinie i poprzestawaniu na fragmentarycznym rozważaniu rzeczywistości. Uniwersytet katolicki ma kształtować ludzi nie tylko spełniających kompetentnie funkcje społeczne, ale i wybitnych w dziedzinie wiary, dających świadectwo swoim przekonaniom⁴⁰.

³⁸ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* nr 25, 44; zob. Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*. „Notificationes” 39:1995 nr 1-3 s. 12-13.

³⁹ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* nr 22-23; zob. K. Wojtyła. *Uniwersytet katolicki: koncepcja i zadania (na 50-lecie KUL)*. „Zeszyty Naukowe KUL” 11:1968 nr 3-4 s. 14.

⁴⁰ A. Przybecki. *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej jako zadanie duszpasterstwa akademickiego*. W: *Katolicyzm polski na przełomie wieków. Mity, rzeczywistość, obawy, nadzieje. Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej UAM w Poznaniu. 21-23 XI 2000 r.* Red. J. Baniak. Poznań 2001 s. 125-126.

Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* przypomina, że uniwersytet katolicki powinien zapewnić duszpasterską opiekę społeczności uniwersyteckiej, troszcząc się o rozwój duchowy szczególnie pracowników i wyznawców, którzy są katolikami. Chodzi o zastosowanie takich środków, które ułatwią integrację formacji ludzkiej i zawodowej z wartościami religijnymi, tak aby rozwój intelektualny był związany z religijnym wymiarem życia⁴¹. Takiej koordynacji studiów z zasadami religii i moralności, czyli integracji życia z wiarą, służy duszpasterstwo akademickie. Urzeczywistnia ono w środowisku akademickim, przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, wspólnotę ludzi z Bogiem. Obejmuje ewangelizację pracowników nauki, studentów oraz całą kulturę, którą to środowisko tworzy. Duszpasterstwo akademickie jest zatem formą obecności Kościoła w środowisku uniwersyteckim⁴². Posługa sprawowana przez Kościół na uniwersytecie powinna obejmować formację w wymiarze osobistym i społecznym. W tym celu duszpasterstwo akademickie wykorzystuje rozmaite formy głoszenia słowa Bożego, sprawowanie sakramentów, zwłaszcza Eucharystii oraz sakramentu pokuty i pojednania, działalność różnych grup i wspólnot oraz osobisty kontakt duszpasterzy ze studentami i pracownikami uniwersytetu⁴³. Duszpasterstwo akademickie jest niezastąpioną formą działalności w ramach uniwersytetu katolickiego, dzięki której studenci katolicy, wypełniając swoje przyrzeczenia chrzcielne, mogą przygotować się do aktywnego uczestnictwa w życiu Kościoła⁴⁴.

*

W świetle powyższych analiz szkoła katolicka i uniwersytet katolicki jawią się jako ważne środowiska formacji katolików świeckich. Obie te instytucje realizują jeden z podstawowych elementów posłannictwa Kościoła, a mianowicie wychowanie człowieka, prowadzące go do pełnej dojrzałości poprzez kolejne etapy jego życia i rozwoju. Najważniejszym zadaniem szkół

⁴¹ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* art. 6 § 1; zob. J. Dyduch. *Troska biskupa diecezjalnego o nauczanie i wychowanie w szkołach*. W: *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum „Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych” zorganizowanego przez Instytut Prawa Kanonicznego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie 26 marca 2003 r. z okazji XX-lecia promulgowania Kodeksu Prawa Kanonicznego*. Red. P. Majer. Kraków 2003 s. 65.

⁴² A. Przybecki. *Akademickie duszpasterstwo*. W: *Leksykon teologii pastoralnej* s. 34.

⁴³ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego. *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej* s. 11; M. Spyrka. *Duszpasterstwo akademickie w Polsce*. „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 29:1998 nr 11 s. 47-49.

⁴⁴ Jan Paweł II. Konstytucja apostolska *Ex corde Ecclesiae* nr 41.

i uniwersytetów jest kształtowanie umysłów i serc młodych ludzi, wspomaganie ich w zdobywaniu mądrości i korzystaniu z bogactw kultur, formowanie wrażliwości na dobro i piękno oraz wspieranie w uzyskiwaniu zawodowych kompetencji⁴⁵. Wobec rozmaitych tendencji widocznych we współczesnej kulturze, które próbują zawęzić ich funkcje wyłącznie do przekazywania wiedzy i jej zdobywania, szkoła i uniwersytet katolicki nabierają szczególnego znaczenia w zarówno w Kościele, jak i w społeczeństwie⁴⁶. Do obu tych środowisk można odnieść przypomnienie Jana Pawła II o konieczności odwoływania się do wyższej i transcendentnej pedagogii Jezusa Chrystusa-Nauczyciela. Gdyby szkoła katolicka i uniwersytet katolicki były tego pozbawione, zabrakłoby im samego źródła inspiracji, centralnej osi i tego specyficznego elementu, który je określa i wyróżnia wśród innych struktur dydaktycznych lub innych ośrodków promocji kultury⁴⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Dyduch J.: Posłannictwo uniwersytetów w świetle dokumentów kościelnych. „Prawo Kanoniczne” 38:1995 nr 1-2 s. 79-90.
- Granat W.: Uniwersytet katolicki w świetle uchwał Soboru Watykańskiego II. „Zeszyty Naukowe KUL” 11:1968 nr 3-4 s. 157-171.
- Przybecki A.: Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej jako zadanie duszpasterstwa akademickiego. W: *Katolicyzm polski na przełomie wieków. Mity, rzeczywistość, obawy, nadzieje. Materiały z I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Zakładu Filozofii Chrześcijańskiej UAM w Poznaniu. 21-23 XI 2000 r.* Red. J. Baniak. Poznań: Wyd. UAM 2001 s. 121-133.
- Rada Szkół Katolickich: *Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej. Szkoła katolicka u progu Trzeciego Tysiąclecia.* Częstochowa: Wyd. Tygodnik Katolicki „Niedziela” 1998.
- Rynio A.: *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II.* Lublin: Wyd. KUL 2004.
- Szafrański A.L.: *Koncepcja uniwersytetu katolickiego.* W: *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni.* Red. G. Karolewicz, M. Zahajkiewicz, Z. Zieliński. Lublin: RW KUL 1992 s. 30-46.
- Szkoła katolicka w XXI wieku.* Red. T. Zasepa. Lublin: Wyd. Norbertinum 2003.
- Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II.* Red. S. Urbański. T. 2 (1989-1999). Warszawa: Wyd. Instytut Badań Naukowych WSZiP 2000.

⁴⁵ *Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu* nr 1.

⁴⁶ Zob. Z. Trenti. *Szkoła katolicka.* W: *Słownik katechetyczny.* Red. J. Gevaert, K. Misiaszek. Warszawa 2007 s. 861-863.

⁴⁷ Jan Paweł II. *Zaczn chrześcijański w działalności wychowawczej. Przemówienie do delegatów Federacji Instytutów Działalności Wychowawczej. 29 XII 1978.* W: Jan Paweł II. *Nauczanie papieskie.* T. 1. 1978 (październik-grudzień) Red. E. Weron, A. Jaroch. Poznań-Warszawa 1987 s. 206.

CATHOLIC SCHOOLS AND UNIVERSITIES
AS THE CENTERS OF FORMATION OF LAY CATHOLICS

S u m m a r y

The Catholic school and the Catholic university are important milieus of formation of lay Catholics. The article shows specific elements defining them, and it distinguishes them from other academic-educational centers. Both these institutions realize one of the basic elements of the Church's mission, that is the education of man, leading him to a full maturity by the subsequent stages in his life and development. Forming young people's minds and hearts, aiding them in winning wisdom and in using the riches of cultures, forming sensibility to good and beauty in them, and supporting them in getting professional competences is the most important task of schools and universities.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: formacja katolików świeckich, środowiska formacji, szkoła katolicka, uniwersytet katolicki, nauczyciele, wychowawcy.

Key words: formation of lay Catholics, milieus of formation, Catholic school, Catholic university, teachers, educationists.